

การกล่อมเกลาทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

Political socialization According to Buddhism of Secondary school students

ธันยารัตน์ พวงสาหร่าย, พระปัญญาวัฒน์ คุดตาสีโล (อโนราช)

Thanyarat Puangsarai, Phra Punyawat Coottaseelo (Anorach)

นิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา, วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

University of Phayao students, Mahasarakham Buddhist College

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya UniversityChaiyaphum Buddhist College

Email : thanyarat311048@gmail.com, punyawat.aeh@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 22 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 เมษายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 เมษายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกล่อมเกลาทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา พบว่า กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของคนแต่ละบุคคล คนทุกเพศทุกวัยย่อมที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับการเรียนรู้ทางการเมืองทั้งที่เป็นแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวได้อยู่เสมอ ซึ่งการเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองที่ตามมาในแต่ละวัย ระบบการศึกษาถือเป็นกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมที่สำคัญที่จะหล่อหลอมกล่อมเกลาคนในสังคมนั้นให้มีความคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่างๆ ตามที่สังคมนั้นๆ ต้องการหรือที่สังคมพึงประสงค์นั่นเอง

การกล่อมเกลาทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัศึกษานั้น มีอยู่ 5 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ 1) ด้านสถาบันครอบครัวตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรมีการติดตามรับฟังข่าวสารทางการเมืองผ่านแหล่งข้อมูลและทางสื่อประเภทต่างๆ มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง 2) ด้านสถาบันการศึกษาตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและสอดแทรกการอบรมสั่งสอนทางการเมืองการปกครอง 3) ด้านชุมชนและกลุ่มเพื่อนตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรมีความสนใจและติดตามข่าวสารทางการเมือง 4) ด้านสถาบันศาสนาตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรได้รับการปลูกฝังและการสอนให้ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยยึดถือความเป็นกลาง และ 5) ด้านสถาบันทางการเมืองตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรได้รับการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ทางการเมือง

คำสำคัญ: การกล่อมเกลາทางการเมือง, ตามแนวพระพุทธศาสนา, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

Abstract

This article aims to study political socialization according to Buddhism among secondary school students. It was found that: The process of political socialization is considered a part of the socialization process that continues throughout the life of an individual. People of all genders and ages must always interact with political learning, both consciously and unconsciously. which political learning has its roots since childhood Because what is learned and formed early in life will affect political attitudes and subsequent political behavior at each age. The education system is considered an important socialization process that molds people in that society to have various ideas, beliefs, and attitudes. According to that society Want or what society desires.

Political socialization according to Buddhism among secondary school students has five aspects as follows: 1) As for family institutions according to Sangahavattudhamma, the students should follow political news through various sources and media outlets and participate in political activities. 2) As for educational institutions according to Sangahavattudhamma, the students should join to have political activities and they should be taught about politics and government. 3) As for community and peer groups according to Sangahavattudhamma, the students should have the interest in and follow political news. 4) As for religious institutions according to Sangahavattudhamma, the students should be indoctrinated and trained to adhere to righteousness, goodness and neutrality. 5) As for political institutions according to Sangahavattudhamma, the students should receive the transmission of ideas, beliefs, values and political ideologies.

Keywords: Political socialization, According to Buddhism, Secondary school students

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เชื่อกันว่าเป็นการปกครองที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตทางการเมืองและชีวิตประจำวัน และเมื่อพิจารณาถึงการเมืองการปกครองของไทย หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2475 จนถึงปัจจุบัน พบว่าแม้จะมีความพยายามพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อให้ระบบการเมืองมีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม และยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจากหลายฝ่ายว่าจะสามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าในทุกด้านได้อย่างรวดเร็ว แต่ความเป็นจริงที่ปรากฏตลอดมาก็คือระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นประสบ

ความล้มเหลวเสียเป็นส่วนใหญ่ ระบบการเมืองที่มีอยู่นั้นยังขาดการส่งเสริมผลประโยชน์ทางสังคมโดยส่วนรวมเพราะรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นหลักสูงสุดในการปกครองยังเอื้ออำนวยต่อการรักษาผลประโยชน์ของผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง วิธีการประชาธิปไตยถูกนำมาใช้เพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม ข้าราชการยังคงมีบทบาทในการครอบงำทางการเมืองโดยเป็นผู้กำหนดและเลือกวิธีแก้ปัญหาซึ่งนำไปสู่การผูกขาดอำนาจ และการคอร์รัปชัน นอกจากนี้จะมีปัญหาด้านโครงสร้างและสถาบันการเมืองแล้ว ยังมีอุปสรรคในด้านวัฒนธรรมการเมือง และกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองอีกด้วย การกล่อมเกลางานทางการเมืองมีหน้าที่สำคัญที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมือง และยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับหนึ่ง อันหมายถึง การสร้าง การเปลี่ยนแปลง การแก้ไข และการธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติต่อไป (จันทร์พานิช มหากาญจนะ, 2560 : 150)

กระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมือง จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของคนแต่ละบุคคล คนทุกเพศทุกวัยย่อมที่จะต้องปฏิสัมพันธ์กับการเรียนรู้ทางการเมืองทั้งที่เป็นแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวได้อยู่เสมอ ซึ่งการเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองที่ตามมาในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งการให้การศึกษาทางการเมืองแก่เยาวชนนั้นเป็นการทำให้พลเมืองเกิดการเรียนรู้และมีวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่ง (บรรจง กลิ่นสงวน, 2547 : 1-2) นอกจากนี้สื่อกลางหรือตัวการในการกล่อมเกลางานทางการเมืองประกอบไปด้วยครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มศาสนา กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน ตัวการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในสังคมสมัยใหม่ซึ่งทำหน้าที่ควบคู่ไปกับตัวการอื่นๆ คือ โรงเรียนและสถาบันการศึกษา ระบบการศึกษาถือเป็นกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมที่สำคัญที่จะหล่อหลอมกล่อมเกลาคคนในสังคมนั้นให้มีความคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่างๆ ตามที่สังคมนั้นๆ ต้องการหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบการศึกษานั้นมีบทบาทในการกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีลักษณะอันพึงประสงค์นั่นเอง บทบาทของสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาว่าเป็นสถาบันซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการกล่อมเกลารูปร่างทางการเมืองของเด็กเพราะการกล่อมเกลางานของโรงเรียนได้กระทำอย่างตั้งใจ มีขั้นตอน มีจุดประสงค์อย่างแน่วแน่นอกจากนี้ ในช่วงที่เด็กเข้าโรงเรียนมัศึกษานั้นเป็นช่วงอายุที่ไวต่อการรับค่านิยม ทัศนคติ และโลกทัศน์ทางการเมืองด้วย การกล่อมเกลางานในโรงเรียนนั้นมีได้บรมสั่งสอนแต่เพียงความรู้ในทางทักษะที่เกี่ยวกับการอ่าน พุด ฟัง เขียนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการอบรมกล่อมเกลางานในเรื่องที่เกี่ยวกับอุดมการณ์อีกด้วย อุดมการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง (ปรีชา ธรรมวินทร, 2532 : 1)

สถาบันการศึกษาเป็นองค์การที่ให้การเรียนรู้ทางการเมืองได้โดยตรงและทางอ้อม องค์ประกอบต่างๆ ของสถานศึกษาไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ หลักสูตรการเรียนการสอนตลอดจนกิจกรรมเสริมหลักสูตร ต่างก็มีส่วนต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนทั้งสิ้น ดังนั้นสถานศึกษาจึงมีความสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันที่สองที่นักศึกษาต้องใช้ชีวิตอยู่ใกล้ชิดเป็นเวลานาน จะเห็นได้ว่าสถาบันการศึกษาและระบบการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการอบรมและกล่อมเกลาคบุคคลให้

ไปสู่ระบบการเมือง การศึกษากับการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งยากที่จะแยกออกจากกัน เพราะการศึกษาก็เปรียบเสมือนรากฐานของการเมือง การเมืองก็เปรียบเสมือนเข็มทิศในการชี้แนวทางให้กับ การศึกษานั้นเอง การกล่อมเกลາทางการเมืองนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทางการเมือง เพราะว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในทางการเมืองแท้จริงแล้วถูกกำหนดโดยพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าองค์การหรือสถาบันและ พฤติกรรมของบุคคล โดยเฉพาะพฤติกรรมทางการเมืองจะสนับสนุนการเมืองระบบการเมืองหรือไม่นั้น สิ่ง สำคัญขึ้นอยู่กับกรกล่อมเกลາทางการเมือง ซึ่งจะทำให้บุคคลมีทัศนคติ ความคิด ความเข้าใจในเรื่อง การเมืองระบบการเมือง ถ้าหากว่าบุคคลได้รับการกล่อมเกลາทางการเมืองที่ดีแล้วย่อมถือได้ว่าเป็นการ สนับสนุนต่อระบบการเมืองนั้น ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว และระบบการเมืองมีความมั่นคง ในช่วง ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาความพยายามอย่างยิ่งจากบุคคลในสังคมที่ต้องการเห็นการพัฒนาการเมืองใน ประเทศไทย และต้องการให้ประชาธิปไตยในประเทศไทยมีการพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม นักวิชาการได้มีการเสนอแนวคิดในการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยที่ดีขึ้น มีประสิทธิภาพและ เสถียรภาพยิ่งขึ้น (ศุภวัฒน์ โพธิ์เจริญ, 2547 : 1) รวมถึงให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาท ในการดูแลปกครองตนเองในทุกระดับ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ ของสังคม จนทำให้ประเทศไทยได้มาซึ่ง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่ส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะการให้สิทธิทางการเมืองต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น (วิชัย ต้นสิริ, 2539 : 1)

สถานศึกษาจึงเป็นแหล่งที่จะให้การปลูกฝังทัศนคติทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันที่สองที่ นักเรียนต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน ดังนั้น ครู อาจารย์ จึงมีอิทธิพลต่อกระบวนการกล่อมเกลา การเมืองของนักเรียนได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งโดยวิธีการสอน และเนื้อหาวิชาที่สอนแก่นักเรียน และการปกครองในสถาบันศึกษา ครู อาจารย์ จะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจและเห็น ความสำคัญของระบบการเมืองที่มาเกี่ยวข้องกับบุคคลทุกคนไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง จะเห็นได้ว่า สถาบันการศึกษา และระบบการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการอบรมและกล่อมเกลาบุคคลให้ไปสู่ ระบบการเมือง การศึกษากับการเมืองจึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งยากที่จะแยกออกจากกัน กล่าวคือ การศึกษาจะหล่อหลอมหรือสร้างคุณภาพของคนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การศึกษาเป็น เครื่องมือเลือกสรรคนเข้าสู่ระบบการเมือง การศึกษาช่วยสร้างสำนึกทางการเมือง การศึกษาช่วยให้หลุดพ้น จากการด้อยพัฒนาทางการเมือง ดังนั้น การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยผ่านสถาบันการศึกษาซึ่งจะเป็น กระบวนการสอน หรือการอบรมกล่อมเกลาให้เยาวชนครู อาจารย์ ที่สอนควรให้ความรู้เรื่องการเมืองให้ ประสบการณ์การกล่อมเกลาทางการเมืองแก่นักเรียนเพื่อให้มีความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม และ พฤติกรรมอันพึงประสงค์ในการดำรงชีวิตที่ดีของสังคมและกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วม ทางการเมือง และมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเมืองซึ่งต่อไปจะทำให้เป็นประชาชนที่เป็นพลเมืองดี มีความ จงรักภักดี มีความผูกพันต่อชาติของตนแล้ว ยังเป็นการทำให้เป็นผู้รับผิดชอบในกิจการสำคัญของประเทศ ต่อไปในอนาคต ระบบการศึกษาจึงถือว่าเป็นกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมที่สำคัญที่จะหล่อหลอมกล่อม เกลาคนในสังคมนั้นให้มีความคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่างๆ ตามที่สังคมนั้นๆ ต้องการ หรือกล่าวอีกนัย หนึ่งก็คือ ระบบการศึกษานั้นมีบทบาทในการกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีลักษณะอันพึงประสงค์นั่นเอง

ดังนั้นผู้เขียนเห็นถึงความสำคัญของการกล่อมเกลາทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยนักเรียนเป็นวัยที่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองพร้อมที่จะเรียนรู้โลกทัศน์ทางการเมือง การรับรู้อุดมการณ์ต่างๆ ทางการเมือง ซึ่งจะปลูกฝังความเชื่อแนวความคิด ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมทางการเมืองของนักเรียนอันจะก่อให้เกิดคุณลักษณะทางการเมือง เพื่อให้นักเรียนมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเมือง และเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาทางการเมือง ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

ความหมายของการเมืองในแง่ของระบบ เป็นการกล่าวถึงการเมืองที่มุ่งไปที่ปฏิสัมพันธ์หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม การกล่าวถึงการเมืองในแง่นี้ ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นการพิจารณาที่ประสานความหมายของการเมืองในแง่อื่นเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการกล่าวถึงการเมืองในแง่อื่นไว้อย่างครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย เรื่องของอำนาจ หรือเรื่องของสถาบันที่เข้ามาดำเนินการตัดสินใจแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม ระบบการเมืองจะปรากฏคุณลักษณะบางประการที่แน่นอนชัดเจน นั่นคือ มักจะมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นประจำแน่นอน สม่าเสมอตามควร คือ 1) มีจุดหมายปลายทางในทางการเมืองการปกครองอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง 2) มีองค์การซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในการใช้อำนาจทางการเมือง 3) มีกระบวนการในการใช้อำนาจตามขั้นตอนและวิธีการที่กำหนดขึ้น 4) มีหลักการสำคัญที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดตั้งองค์การ หรือในการดำเนินการตามกระบวนการ หลักการนี้เป็นไปเพื่อกำหนดลักษณะในการใช้อำนาจให้เป็นไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง เช่น ระบบการเมืองบางระบบใช้หลักการรวมอำนาจอย่างเต็มที่ บางระบบใช้หลักกระจายอำนาจ บางประเทศใช้หลักการมอบอำนาจให้กับองค์การหรือหน่วยอำนาจทางการเมืองเป็นพิเศษ เช่น ระบบการเมืองแบบรัฐสภา ก็มีหลักการที่ให้อำนาจกับหน่วยงานนิติบัญญัติให้อำนาจสูงสุดแต่หน่วยเดียว บางแห่งใช้หลักการแยกอำนาจเป็น 3 ส่วน คือให้แต่ละองค์กรหรือแต่ละหน่วยอำนาจทางการเมือง เช่น หน่วยอำนาจนิติบัญญัติ หน่วยอำนาจบริหาร และหน่วยอำนาจตุลาการ มีอำนาจเป็นของตนเองโดยเฉพาะเท่าเทียมกัน ดังนั้น หน่วยอำนาจเหล่านี้ก็สามารถถ่วงดุลอำนาจกันได้ 5) มีอุดมการณ์ หมายถึง ความเชื่อมั่นศรัทธาในคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างและอุดมการณ์นี้เปรียบเหมือนพลังที่ปรากฏอยู่ในระบบการเมืองนั้น 6) มีรูปแบบแห่งโครงสร้าง ซึ่งหมายถึง การกำหนดสถานภาพ ตำแหน่ง ที่ตั้งขององค์การทางการเมืองต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์การดังกล่าว ในลักษณะหรือแนวทางอย่างใด อย่างหนึ่งตามที่เห็นเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ อุดมการณ์ และให้สามารถดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนดขึ้นได้ เพื่อให้สามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ปรารถนา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสามารถแบ่งเป็น 2 ประการ คือ ระบบการเมืองแบบเผด็จการ และแบบประชาธิปไตย (สมพงศ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ, 2520 : 30-31)

ความสำคัญของการเมืองด้านการเมืองกับสังคม ในที่นี้เป็นการมองภาพรวมโดยทั่วไปนั่นคือ สังคมในฐานะที่เป็นที่รวมของบุคคล เป็นจุดมุ่งหมายภายหลังจากที่ได้วิวัฒนาการมาอย่างยาวนานจนบรรลุ

ถึงขั้นสูงสุดจนทำให้คนเราได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม คนเราจะมีความเป็นคนสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้อยู่ในสังคมเท่านั้น เมื่อคนเราจะต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวภายนอกสังคมแล้ว คนก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์โลกโดยทั่วไปนั่นเอง เมื่อเป็นดังนี้ สังคมก็คือที่รวมของความหลากหลายทุกสิ่งทุกอย่างอันเกี่ยวข้องกับคน สังคมจึงเป็นเหมือนกับสิ่งประดิษฐ์ที่สมบูรณ์แบบอันมีแต่ละคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนั้น ความต้องการมีชีวิตที่สุขสบาย ความสมบูรณ์ต่างๆ ตลอดจนการมีอนาคตที่ดีจึงเป็นความต้องการร่วมกันของทุกคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ความสำคัญของการเมือง แบ่งออกเป็นประเด็นได้ ดังนี้ 1) ถึงแม้ว่าคนจะเป็นผู้สร้างระบบการเมือง แต่ในที่สุดระบบการเมืองจะเป็นตัวหล่อหลอมคนในรุ่นต่อๆ ไปนั่นเอง 2) ระบบการเมืองจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนในสังคม 3) การเมืองจะเป็นตัวกำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะที่ปัญหาทางเศรษฐกิจย่อมก่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง 4) การเมืองจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาและจัดระเบียบของสังคม ตลอดจนเป็นแกนกลางของการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม 5) การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นดังนั้น เหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลถึงกันเสมอทั้งทางตรงและทางอ้อม 6) การตัดสินใจทางการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่เสมอ (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2543 : 159-164) อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองเป็นสิ่งที่แสดงถึงความคิด ความเชื่อมั่น และความศรัทธาต่อระบบการเมืองการปกครองที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทางการเมืองการปกครอง อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองมีดังต่อไปนี้

1. อุดมการณ์แบบอรรถนิยัม (Anarchists) คือ พยายามลดอำนาจของรัฐให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการไม่มีอำนาจรัฐคงเหลืออยู่ในสังคม อุดมการณ์อรรถนิยัมแตกต่างไปจากอุดมการณ์อนาธิปไตย (Anarchy) คือ อนาธิปไตยจะมีความหมายที่แผ่ถึงสภาพความเป็นไปของสังคมที่วุ่นวาย ไร้ระเบียบ สาเหตุเกิดจากการไม่มีสถาบันทางการเมืองใดที่มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดในการทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ส่วนอุดมการณ์แบบอรรถนิยัมจะมีนัยยะ หมายถึง การปกครองที่ประชาชนมีอิสระและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มที่ เป็นสังคมที่ปราศจากอำนาจรัฐหรืออำนาจของสถาบันทางการเมืองอื่นใดเข้ามาจัดการควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมของประชาชน แนวความคิดดังกล่าวปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ยกตัวอย่างเช่น นักคิดกลุ่มโสโตอิกที่นิยมการใช้ชีวิตแบบสงบหรือนักคิดกลุ่มอพิคิวเรียนนิยมดำเนินชีวิตแบบสนุกสนานรื่นเริง ถึงแม้ว่าแนวคิดของทั้งสองกลุ่มจะแตกต่างกันแต่สิ่งที่มีร่วมกันคือ ไม่ประสงค์ให้อำนาจรัฐเข้าไปแทรกแซงหรือยุ่งเกี่ยวกับชีวิตของพวกเขา เนื่องจากอำนาจรัฐที่มีอยู่ในสังคมจะเข้าไปขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตแบบเสรีซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดที่สามารถจะกระทำได้

2. อุดมการณ์แบบคอมมิวนิสต์ (Communism) ผู้ที่วางรากฐานของลัทธิคอมมิวนิสต์ คือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) โดยมีความเห็นว่าการล้มล้างระบบนายทุน เมื่อปราศจากระบบนายทุน แล้ว สังคมก็จะไม่มีการแบ่งชนชั้นและการขัดแย้งอีกต่อไป และแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ คือการปกครองของบุคคลจะถูกแทนที่ด้วยวิธีการจัดการบริหารทางวัตถุและการวางแผนของกระบวนการผลิต คำว่า “วัตถุ” ตามแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ เป็นเรื่องของเศรษฐกิจ หรือ Economic Determinism หมายถึง เศรษฐกิจมี

อิทธิพลต่อสังคมทั้งในด้านการเมือง การศึกษา การศาสนา ปรัชญา ศิลปกรรม โดยคาร์ล มาร์กซ์ ได้แบ่งแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ 2.1) พลังการผลิต 2.2) ความสัมพันธ์ในการผลิต 2.3) โครงสร้างส่วนบน

3. อุดมการณ์แบบสังคมนิยม (Socialism) แนวคิดสังคมนิยมมีรากฐานความคิดที่ปฏิเสธแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าการยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบของสังคม อุดมการณ์ดังกล่าวมุ่งเน้นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม นั่นก็คือการให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าปัจเจกบุคคล เพราะมองว่าปัจเจกชนไม่สามารถแยกตัวออกจากสังคมได้ ดังนั้นเพื่อให้อุดมการณ์บรรลุวัตถุประสงค์ของอุดมการณ์ รัฐจึงต้องเข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญๆ ได้แก่ เครื่องจักร โรงงาน ที่ดิน และทุนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในสังคม ลักษณะสำคัญของอุดมการณ์สังคมนิยม คือการปกครองด้วยระบบรัฐสวัสดิการ (Welfare State) หมายถึง การที่รัฐเข้าไปดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต นอกจากนี้อุดมการณ์สังคมนิยมยังต่อต้านระบบทุนนิยม เนื่องจากมองระบบเสรีนิยมว่าเอารัดเอาเปรียบประชาชนและสนับสนุนการค้าแบบสหกรณ์ คือทุกคนเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน

4. อุดมการณ์แบบเสรีนิยม (Liberalism) อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองแบบเสรีนิยมเป็นอุดมการณ์ที่ยอมรับในหลักปัจเจกชนนิยม (Individualism) เชื่อในความมีเหตุผลและ ความสามารถของมนุษย์ อุดมการณ์เสรีนิยมจึงเปิดโอกาสให้ปัจเจกชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระและมีเสรีภาพ ปราศจากการถูกครอบงำจากบุคคลอื่นรวมถึงรัฐด้วย การยอมรับในเรื่องของสิทธิเสรีภาพมีความหมายครอบคลุมถึงเรื่องเศรษฐกิจซึ่งมีการยอมรับให้เอกชนสามารถดำเนินกิจการทางการค้าได้อย่างเสรีโดยรัฐจะเข้าไปแทรกแซงน้อยที่สุด

5. อุดมการณ์แบบประชาธิปไตย (Democracy) อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นศัพท์ที่ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในมุมมองทางการเมืองหรือแม้แต่ฐานความคิดและการปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่น การนำคำว่าประชาธิปไตยไปใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์โดยเรียกการปกครองของตนว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อประชาชน โดยประชาธิปไตยของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบดังกล่าวเป็นการปกครองที่มีรัฐบาลเพื่อประชาชนแต่ไม่ใช่รัฐบาลโดยประชาชน ดังเช่น ในยุคของ เบนิตโต มุสโสลินี ผู้นำลัทธิฟาสซิสต์ในอิตาลี กล่าวว่า การปกครองในรูปแบบของเขามีวิธีการที่บรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงได้ ดังนั้น ในการนำคำว่า “ประชาธิปไตย” ไปใช้จำต้องมีการขยายและอธิบายถึงรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะของการปกครอง เนื่องจากส่วนใหญ่เรามักจะได้เห็นการนำอุดมการณ์ประชาธิปไตย (หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย) ไปใช้ในประเทศที่ปกครองแบบเสรี อุดมการณ์ประชาธิปไตยนั้นต้องประกอบด้วย 5.1) หลักปัจเจกชนนิยม 5.2) หลักเสรีภาพ 5.3) ความเสมอภาค 5.4) ภราดรภาพ

6. อุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม (Conservatism) อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองแบบอนุรักษนิยมเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างไปจากสถานการณ์เดิม กลุ่มนี้มีความเชื่อว่าสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่เดิมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นแล้ว

ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมที่สมควรยึดถือและปฏิบัติต่อไป อุดมการณ์ทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมแบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้ 6.1) อนุรักษนิยมแบบดั้งเดิม 6.2) อนุรักษนิยมใหม่ 6.3) อนุรักษนิยมเทียม

7. อุดมการณ์แบบฟาสซิสต์ (Fascism) อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองแบบฟาสซิสต์เป็นอุดมการณ์ที่เน้นอำนาจของรัฐแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จอำนาจนิยม คือ มุ่งใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐต้องการเป็นการจำกัดอิสระและเสรีภาพของประชาชนให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ หลักการนี้ส่วนหนึ่งได้รับแนวความคิดมาจาก ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) นักชีววิทยาและเจ้าของทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต แนวคิดของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน ถูกนำมาตีความผ่านกรอบความคิดทางการเมืองทำให้เกิดแนวคิดที่ว่าประเทศที่เข้มแข็งที่สุดควรเป็นประเทศที่เหมาะสมและสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมโลก ส่วนประเทศที่อ่อนแอกว่าสมควรถูกทำลายก่อนที่จะเข้าหาตัวอ่อนแอของชาติที่อ่อนแอจะเข้าไปผสมกับชนชาติที่เข้มแข็งและกลายเป็นเชื้อชาติที่อ่อนแอในที่สุด นอกจากนี้อุดมการณ์นี้ยังต่อต้านและไม่ยอมรับการมีสิทธิเสรีภาพของบุคคลและต่อต้านการมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรค เพราะเชื่อว่าการมีพรรคการเมืองหลายพรรคอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง (พระมหานรินทร์ สุรบุญโญ, 2566 :114-117)

สรุปได้ว่า ความหมายของการเมือง คือ กระบวนการและกิจกรรมทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรหรือแบ่งปันอำนาจและสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม ความสำคัญของการเมืองเป็นสิ่งที่ความเกี่ยวข้องทางการเมืองของทุกคนโดยเฉพาะปัญหาต่างๆ ที่ทุกคนล้วนมีอันเป็นปัญหาทางการเมืองไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง เช่น ด้านคนกับการเมือง ด้านการเมืองกับเศรษฐกิจ ด้านการเมืองกับสังคม เนื่องจากว่าสภาพดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงกันได้ การเปลี่ยนแปลงใดๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อถึงกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และในส่วนอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองนี้เป็นระบบความคิดทางความเชื่อในการเมืองการปกครอง ระบบความคิดและความเชื่อนั้นได้หล่อหลอมจนผสมกลมกลืนเป็นกรอบหรือหลักเกณฑ์ของแนวทางความประพฤติของสมาชิกของสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตให้ขับเคลื่อนไปตามทิศทางของทางการเมืองการปกครองนั้นๆ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชนในระบบการเมือง โดยเป็นกระบวนการสร้างและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การกล่อมเกลาทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง หรือทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งของระบบการเมืองที่ได้รับจากประสบการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะช่วยรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมเอาไว้หรือนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงไปจากวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมหรือก่อให้เกิดการก่อตัวของวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ขึ้นมาก็ได้ (Almond Gabriel A. and Powell G. Bingham Jr., 1980 :36) แนวคิดการกล่อมเกลาทางการเมือง คือ จิตวิทยาวัฒนธรรม (Psychocultural Approach) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองซึ่งสามารถสรุปได้ 4 ประการ คือ 1) ประสบการณ์ในวัยเด็ก โดยเชื่อว่าประสบการณ์ก่อนวัยผู้ใหญ่ (Pre Adult) เป็นแหล่งที่มาของทัศนคติทางการเมืองแบบแผนอำนาจ และใน

สภาพการณ์ทางสังคมเมื่อครั้งวัยเด็กก่อนเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ มีบทบาทที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อเกี่ยวกับรูปแบบของความโน้มเอียงทางการเมือง สถาบันที่มีอิทธิพลต่อประสบการณ์ในวัยเด็กคือสถาบันครอบครัวและโรงเรียน 2) อาชีพการงานและองค์กรต่างๆ ที่บุคคลเข้าไปมีส่วน แบบแผนจากสถาบันเหล่านี้ยังมีความใกล้ชิดกับแบบแผนอำนาจของระบบทางการเมืองเท่าไร แบบแผนอำนาจนั้นจะมีผลอย่างสำคัญต่อแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น และมากกว่าแบบแผนอำนาจในครอบครัว 3) มาตรฐานของระบบการเมือง มาตรฐานของระบบการเมืองแต่ละสังคมก็จะมีอิทธิพลกับกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของบุคคลในสังคมนั้นด้วย 4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตกลง รูปแบบดังกล่าวนี้ Almond และ Verba ได้อาศัยการวิเคราะห์จากผลการวิจัยระหว่างชาติ (5 ชาติ คือ สหรัฐอเมริกา เยอรมัน อังกฤษ อิตาลี และเม็กซิโก) ปรากฏว่าผู้ตอบคำถามว่าสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครอบครัว โรงเรียน หรืออาชีพและการทำงานมีผลต่อการคาดหวังในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (Almond G.A. and Verba S., 1965 : 7-8) ในทัศนะของอัลมอนต์ และเพาเวลล์ กล่าวถึง รูปแบบของการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นจะดำเนินไปใน 2 รูปแบบกล่าว คือ 1) รูปแบบที่เห็นได้ชัด (Manifest Transmission) การกล่อมเกลาทางการเมืองในรูปแบบนี้เกิดขึ้นเมื่อกระบวนการกล่อมเกลาหรือการถ่ายทอดนั้นเป็นการสื่อสารที่แสดงออกอย่างชัดเจนในการให้ข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม และความรู้สึกต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองอัน ได้แก่ การสอนเรื่องหน้าที่ทางการเมืองของประชาชนให้แก่กันนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น 2) รูปแบบที่แฝงอยู่ (Latent Transmission) ในรูปแบบนี้เป็นการกล่อมเกลาที่ไม่ใช่ทัศนคติทางการเมือง (Non-political Attitude) แต่มีผลกระทบต่อทัศนคติทางการเมืองของผู้ได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองโดยทางอ้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ในวัยเด็ก เช่น เด็กได้รับเอาทัศนคติในทางก้าวร้าวจากครอบครัว (Almond Gabriel A. and Powell G. Bingham Jr., 1980 : 145) กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง โดยสรุปแล้วการกล่อมเกลาทางการเมืองนี้มีตัวแทนที่มีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลาทางการเมืองมี 6 ตัวแทนที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ด้านครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันหรือแหล่งของการเรียนรู้และทางการเมืองที่สำคัญเป็นแหล่งวัฒนธรรมทางการเมืองอันสำคัญ ได้แก่ ทัศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมที่เกี่ยวกับการเมืองได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การที่ครอบครัวได้รับการยอมรับว่าเป็นสถาบัน หรือ องค์กรที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ทางการเมืองแก่เด็กก็เพราะเด็กเมื่อเกิดมาส่วนใหญ่เด็กจะใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว สำหรับวิธีการของครอบครัวในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองกับเด็กมีอยู่หลากหลายวิธี แต่ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นอย่างไม่มีการวางแผนที่เป็นระบบ และส่วนใหญ่เป็นไปโดยไม่ตั้งใจ กล่าวว่ครอบครัวเป็นโครงสร้างที่ทำหน้าที่ในการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคม เป็นโครงสร้างแรกที่บุคคลจะได้พบ อิทธิพลที่สำคัญของครอบครัวคือการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ กล่าวคือ ภายในครอบครัวจะมีลักษณะการตัดสินใจร่วม (Collective Decision) ซึ่งมีลักษณะอำนาจเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ (Authoritative) ใน ทัศนะของเด็ก เนื่องจากการไม่ปฏิบัติตามหรือไม่เชื่อฟังจะนำไปสู่การลงโทษหรือไม่ได้รับสิ่งที่ต้องการ ดังนั้น ประสบการณ์ของเด็กเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในครอบครัวจะส่งผลต่อความรู้สึกมีความสามารถทางการเมือง (Political Competence) สร้างทักษะเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง และนำไปสู่การมีส่วนร่วม

ร่วมทางการเมืองในอนาคต ถ้าเด็กถูกอบรมสั่งสอนให้มีพฤติกรรมแบบยอมรับเชื่อฟังก็อาจทำให้เด็กนั้นมีพฤติกรรมทางการเมืองเป็นแบบนั้นในอนาคต นักวิชาการบางคนเห็นว่าในครอบครัวที่มีการพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมืองจะมีความผูกพันกับหน้าที่ทางการเมือง

2. ด้านการศึกษา คือ โรงเรียน กล่าวได้ว่าเป็นสถาบันหรือตัวแทนที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียน ทั้งนี้เพราะในสังคมสมัยใหม่การเรียนรู้ทางการเมืองมักเกิดขึ้นในชั้นเรียน โดยผ่าน 1) หลักสูตร ที่ต่างยอมรับกันว่าเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญเครื่องมือหนึ่งในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองกับนักเรียน โดยเฉพาะหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาและหลักสูตรหน้าที่พลเมือง ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเหล่านี้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนักเรียนให้มีคุณสมบัติเป็นพลเมืองของชาติ 2) กิจกรรมเกี่ยวกับพิธีการในชั้นเรียน (Class Room Ritual Life) การเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กนอกจากจะเรียนรู้ในโรงเรียนโดยผ่านหลักสูตรแล้ว เด็กอาจจะเรียนรู้ทางการเมืองจากกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิธีการในชั้นเรียนได้อีก เช่น การเคารพธงชาติ การร้องเพลงชาติ เป็นต้น ซึ่ง ลักษณะต่างๆ เหล่านี้มีส่วนปลูกฝังความรู้สึกรักชาติให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก 3) ครู กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กเพราะ ประการที่ 1 สำหรับเด็กแล้วครูคือสัญลักษณ์ของอำนาจหน้าที่ที่เด็กส่วนใหญ่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง มาให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับอิทธิพลทางการเมืองในรูปของตัวบุคคลที่ใช้อำนาจครั้งแรก แม้อาจจะยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ทางการเมือง อำนาจทางการเมืองที่เป็นนามธรรมและมีลักษณะร่วม เช่น โครงสร้างของรัฐบาลอย่างสมบูรณ์เท่าใดนัก ประการที่ 2 ครูในฐานะผู้สอน ถ้าครูมีวิธีการสอน วิธีการถ่ายทอดที่ดี นอกจากจะทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองที่ถูกต้องแล้ว ยังอาจทำให้เด็กมีความกระตือรือร้นอีกด้วย แต่ถ้าหากวิธีการสอน วิธีการถ่ายทอดของครูไม่ดี ไม่มีความเหมาะสมแน่นอนนอกจากจะทำให้เด็กขาดความกระตือรือร้น เกิดความเฉื่อยชาทางการเมืองแล้วยังอาจทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจการเมืองที่ไม่ถูกต้องอีกด้วย ประการที่ 3 ความรู้ความสามารถของครูผู้สอน ถ้าหากครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการเมืองเป็นอย่างดี มีความสามารถในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพโดยการพยายามปรับปรุงตนเองให้ทันเหตุการณ์ ตลอดจนมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เป็นที่ยอมรับว่าครูผู้สอนคุณลักษณะดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กเป็นอย่างมาก และวิทยาลัยโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย กล่าวได้ว่าเป็นสถาบันหรือตัวแทนให้การเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญของนิสิตนักศึกษา โดยทั่วไปมักจะเป็นแหล่งที่เปลี่ยนแปลงลักษณะที่นิ่งเฉยทางการเมือง การไม่แสดงออกทางการเมือง ความไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ความสนใจอยากแสดงออกทางการเมือง

3. ด้านกลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มปฐมนุญประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกัน โดยทั่วไปมีความสำคัญในการให้การเรียนรู้ทางสังคมและการปรับตัวของบุคคลในสังคม ในกรณีของการให้การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นที่ยอมรับกันว่ากลุ่มเพื่อนมิได้มีบทบาทที่ย่อยลงไปกว่าครอบครัวและโรงเรียน โดยเฉพาะในช่วงที่เด็กอยู่ในวัยรุ่นและวัยที่เป็นผู้ใหญ่ดังในผลการวิจัยของ มัสเซียลาส (Massialas) ที่พบว่า นอกเหนือจากครอบครัวและสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ทางการเมืองแก่เด็กแล้ว กลุ่มเพื่อนก็มีอิทธิพลในเรื่องนี้อยู่ไม่น้อย ในแง่ของการต่อสู้เด็กวัยรุ่นมักจะต่อสู้ตามความเชื่อของกลุ่ม นอกจากนี้พวกนี้มักจะมีความเชื่อทางสังคมและการเมืองไปในทางที่ดี ความแตกต่างในบทบาท

ระหว่างกลุ่มเพื่อนและครอบครัวคงจะอยู่ที่ขณะที่ครอบครัวช่วยสร้างการรับรู้ การเลียนแบบ ความจงรักภักดีทางการเมืองให้กับเด็ก ๆ ในช่วงระยะเริ่มต้นของชีวิต กลุ่มเพื่อนจะช่วยในช่วงเข้าสู่วัยรุ่นได้

4. ด้านกลุ่มอาชีพ ถือกันว่ามีความสำคัญในการให้การเรียนรู้ทางสังคมและทางการเมืองให้แก่บุคคล ในกรณีของการให้การเรียนรู้ทางสังคมเมื่อบุคคลได้รับการเตรียมพร้อมที่จะประกอบอาชีพของตนเอง จะพบว่า ในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีวิธีการโดยเฉพาะของตน ซึ่งอาจจะไม่ซ้ำกันกลุ่มอาชีพอื่นในกรณีของการเรียนรู้ทางการเมือง เช่น กลุ่มชาวนา กลุ่มเกษตรกร นอกจากจะช่วยให้สมาชิกใหม่ของกลุ่มได้เรียนรู้ทางสังคมคือระเบียบวิธีการของกลุ่ม การอยู่ร่วมกันควรให้ความเคารพต่อกันและให้ความช่วยเหลือกันและกัน ในบางกรณียังได้ช่วยสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้ หรือมีทัศนคติทางการเมืองอีกด้วย เพราะในหลายกรณีการที่กลุ่มดังกล่าวจะได้มาซึ่งความต้องการหรือผลประโยชน์จะต้องมีการเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วง ในกรณีดังกล่าวสมาชิกของกลุ่มบุคคลจะมีการเรียนรู้วิธีการเคลื่อนไหวชุมนุม วิธีการใช้อำนาจต่อรองกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือแม้กระทั่งกับรัฐบาล ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า กลุ่มอาชีพ มีส่วนช่วยให้สมาชิกของกลุ่มได้การเรียนรู้ทางการเมือง

5. ด้านสื่อมวลชน สื่อมวลชน หมายถึง สื่อหรือช่องทางของการสื่อสารมวลชนซึ่ง ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือ นิตยสาร โดยทั่วไปมีหน้าที่สำคัญดังนี้ คือ หน้าที่เสนอข่าวสาร เสนอความเห็น บริการศึกษา และทำหน้าที่ทางด้านบันเทิง ซึ่งหน้าที่เหล่านี้ โดยเฉพาะหน้าที่เสนอข่าวและเสนอความเห็นมีผลต่อทัศนคติความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล เพราะข่าวที่เสนอทุกวันส่วนหนึ่งเป็นข่าวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหตุการณ์ทางการเมืองที่สื่อมวลชนได้ถ่ายทอดจากรัฐบาลมาสู่ประชาชน

6. ด้านศาสนา นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาอธิบายถึงหน้าที่หลักของศาสนากว้าง ๆ ไว้สองประการ คือ หน้าที่ต่อบุคคลและหน้าที่ต่อสังคม โดยหน้าที่ต่อบุคคล คือ ศาสนาสอนความต้องการส่วนตัวของบุคคลในด้านการอยากรู้อยากเห็น การแสวงหาสิ่งที่เป็นสาระในชีวิต และการแสดงออกทางอารมณ์ ส่วนหน้าที่ต่อสังคมมีหลายประการในส่วนของการขัดเกลาทางสังคม สถาบันศาสนาจะช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน และค่านิยมในสังคมและช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต (Michael Rush and Phillip Athoff, 1971 : 16)

สรุปได้ว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ประสบการณ์ในวัย อาชีพการงานและองค์กรต่างๆ ที่บุคคลเข้าไปมีส่วน มาตรฐานของระบบการเมือง และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตกลง รูปแบบของการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นจะดำเนินไปใน 2 รูปแบบกล่าว คือ 1) รูปแบบที่เห็นได้ชัด 2) รูปแบบที่แฝงอยู่ ในรูปแบบนี้เป็นการกล่อมเกลาที่ไม่ใช่ทัศนคติทางการเมือง (Non-political Attitude) แต่มีผลกระทบต่อทัศนคติทางการเมืองของผู้ได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองโดยทางอ้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ในวัยเด็ก เช่น เด็กรับเอาทัศนคติในทางก้าวร้าวจากครอบครัว เป็นต้น

หลักสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของการมีมิตรสหายหรือบริวารที่ดีจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ใน อุปัชฌายสูตรว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว” (ส.ม. (ไทย) 19/5/2) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น 2 ศัพท์ คือ สังคห 1 วัตถุ 1 “สังคห” แปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลืออุดหนุน “วัตถุ” ในที่นี้หมายความว่า เรื่อง รวมทั้ง 2 ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือ จะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น 4 อย่าง จึงจะถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นเอาไว้ได้ สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์ หรือหลักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมนั้นมีความสงบ ธรรมที่เป็นหลักการสงเคราะห์นี้ มีอยู่ 4 อย่าง ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้ หมายความว่า คนเราเกิดมามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะอาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครู อาจารย์ให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ 2 อย่าง คือ อามิสทานให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทานให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน

2. ปิยวาจา เจริญด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจាន่ารักพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้ว ต้องเป็นวาจาที่เป็นสัจจะ และมีประโยชน์แก่ผู้ฟังแล้ว ยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวน้ำใจได้มั่นคง

3. อัตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่น เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

4. สمانัตตตา ความเป็นคนเสมอดันเสมอปลาย ไม่ถือตัว ความเป็นคนเสมอดันเสมอปลาย คือ จิตใจคงเส้นคงวาต่อคนทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้ง หรือรังเกียจเห็นคนอื่นได้ดีมีความสุขก็ไม่ริษยา แรกคบเป็นอย่างไรต่อไปก็เป็นอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป (สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร, 2550 : 23-23)

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นเรื่องผูกใจคน การที่จะผูกมัดใจคนได้นั้นก็ต้องอาศัยธรรมะที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากจะเห็นได้จากการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 การแสดงพฤติกรรมโต้ตอบระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือไปยังกลุ่มบุคคลจะเกิดขึ้นในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดความเข้าใจอันดี มีทัศนคติที่ดีต่อกัน รู้จักการให้และการรับความช่วยเหลือหรือคำแนะนำต่างๆ โดยที่บุคคลสามารถให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเมื่อบุคคลอื่นต้องการ การปฏิบัติตนหรือการแสดงออกต่อกัน เช่น ครูกับนักเรียน ในลักษณะที่เป็นมิตรโดยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันมีความใกล้ชิดสนิทสนมโดยที่ครูสามารถให้ความช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งได้เมื่อนักเรียนต้องการในการเรียนการสอน นั่นเป็นสิ่งที่ช่วยให้อารมณ์ในการเรียนเป็นไปอย่างราบรื่นโดยนักเรียนที่รับรู้ว่าคุณปฏิบัติกับตนด้วยความจริงใจให้ความรักเอาใจใส่ด้วยความจริงใจจะเป็นนักเรียนที่มีความรู้สึกที่ดีกับครูเข้าใจและยอมรับ

ในคำสอนของครูว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์แก่การนำไปปฏิบัติ ลักษณะการปฏิบัติตนของครูกับนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนยอมรับคำสอนของครู และนำสิ่งที่ครูสอนไปปฏิบัติได้ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียน โดยอาศัยการปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยความจริงใจให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ดีและยอมรับการปฏิบัติของครูนั้น เป็นการเสริมสร้างลักษณะทางจิตและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของนักเรียน เช่น พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ดัดแปลงพฤติกรรมหนึ่งนั้น ครูสามารถปฏิบัติโดยให้ความสำคัญกับนักเรียนของตนเองเข้าใจความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน ทำตนเป็นกันเองกับเด็กไม่เข้มงวดหรือปล่อยปละละเลยนักเรียนจนเกินไป ให้ความยุติธรรมกับนักเรียนทุกคน ยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของนักเรียนและแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมกับนักเรียน ลักษณะของครูเหล่านี้จะเป็นลักษณะที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่น ทำให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อครูและยอมรับคำสั่งสอนของครูไปปฏิบัติต่อไปได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2532 : 79)

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ของการมีมิตรสหายหรือบริวารที่ดีจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีมี 4 วิธี วิธีการทั้ง 4 นี้ เมื่อปฏิบัติได้ ย่อมให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในกลุ่มชนนั้นๆ คือ 1) ทาน การให้ปัน 2) ปิยวาจา การมีวาจาเป็นที่รัก 3) อัตถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งมีความสำคัญว่าเป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นเครื่องผูกใจคน เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกันการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเป็นหลักแห่งการให้เพื่ออนุเคราะห์

บทสรุป

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เชื่อกันว่าเป็นการปกครองที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตทางการเมืองและชีวิตประจำวัน กระบวนการกล่อมเกลากล่อมเกลาก่อนเมือง จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาก่อนเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของคนแต่ละบุคคล คนทุกเพศทุกวัยย่อมที่จะต้องสัมผัสกับการเรียนรู้ทางการเมืองทั้งที่เป็นแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวได้อยู่เสมอ ซึ่งการเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตจะมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองที่ตามมาในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งการให้การศึกษาทางการเมืองแก่เยาวชนนั้นเป็นการทำให้พลเมืองเกิดการเรียนรู้และมีวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ สื่อกลางหรือตัวการในการกล่อมเกลาก่อนเมืองประกอบไปด้วยครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มศาสนา กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน ตัวการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในสังคมสมัยใหม่ซึ่งทำหน้าที่ควบคู่ไปกับตัวการอื่นๆ คือ โรงเรียนและสถาบันการศึกษา ระบบการศึกษาถือเป็นกระบวนการกล่อมเกลาก่อนเมืองที่สำคัญที่จะหล่อหลอมกล่อมเกลาก่อนเมืองคนในสังคมนั้นให้มีความคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่างๆ ตามที่สังคมนั้นๆ ต้องการ

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบการศึกษานั้นมีบทบาทในการกล่อมเกลาคคนในสังคมให้มีลักษณะอันพึงประสงค์นั่นเอง

สถาบันการศึกษาเป็นองค์การที่ให้การเรียนรู้ทางการเมืองได้โดยตรงและทางอ้อม องค์ประกอบต่างๆ ของสถานศึกษาไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ หลักสูตรการเรียนการสอนตลอดจนกิจกรรมเสริมหลักสูตร ต่างก็มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนทั้งสิ้น ดังนั้นสถานศึกษาจึงมีความสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติทางการเมือง เพราะเป็นสถาบันที่สองที่นักศึกษาต้องใช้ชีวิตอยู่ใกล้ชิดเป็นเวลานาน จะเห็นได้ว่าสถาบันการศึกษาและระบบการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในกระบวนการอบรมและกล่อมเกลาคคนให้ไปสู่ระบบการเมือง เพราะการศึกษาก็เปรียบเสมือนรากฐานของการเมือง การเมืองก็เปรียบเสมือนเข็มทิศในการชี้แนวทางให้กับการศึกษานั้นเอง

การกล่อมเกลาคทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประการดังต่อไปนี้ คือ 1) ด้านสถาบันครอบครัวตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรมีการติดตามรับฟังข่าวสารทางการเมืองผ่านแหล่งข้อมูลและทางสื่อประเภทต่างๆ มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง 2) ด้านสถาบันการศึกษาตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และสอดแทรกการอบรมสั่งสอนทางการเมืองการปกครอง 3) ด้านชุมชนและกลุ่มเพื่อนตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรมีความสนใจและติดตามข่าวสารทางการเมือง 4) ด้านสถาบันศาสนาตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรได้รับการปลูกฝังและการสอนให้ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยยึดถือความเป็นกลาง และ 5) ด้านสถาบันทางการเมืองตามหลักสังคหวัตถุธรรม นักเรียนควรได้รับการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ทางการเมือง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จันทร์นุช มหากาญจนะ. (2560). **การเมืองเปรียบเทียบ**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์รัตนไตร.

ชรินทร์ สันประเสริฐ. (2543). **ระบบการเมืองการปกครอง 1**. เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยกับสังคมหน่วยที่ 4. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บรรจง กลิ่นสงวน. (2547). “การกล่อมเกลาคทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนิสิตระดับปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรีชา ธรรมวินทร. (2532). “การกล่อมเกลาคทางการเมืองโดยผ่านหนังสือเรียน : วิเคราะห์หนังสือเรียนหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**

สาขาวิชารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พุทธทาสภิกขุ. (2532). **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย.

พระมหานรินทร์ สุรบุญโย. (2566). **เอกสารคำสอนหลักรัฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :

บริษัท ดีไซน์เบอรี่ จำกัด.

วิชัย ตันศิริ. (2539). **วัฒนธรรมทางการเมืองและการปฏิรูป**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสุโขมและบุตรจำกัด.

ศุภวัฒน์ โพธิ์เจริญ. (2547). “การกล่อมเกลางานการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัด
เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร. (2550). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน”. **รายงานการวิจัยอิสระ**.

บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สมพงศ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ. (2520). **ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช.

Almond G.A. and Verba S. (1965). **The Civic Culture**. Boston: Little Brown and Company.

Almond Gabriel A. and Powell G. Bingham Jr. (1980). **Comparative Politics Today A World
View**. Boston: Little brown.

Michael Rush and Phillip Athoff. (1971). **Introduction to Political Sociology**. London: Western
Printing Serviced Press.